

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

**БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС
ТА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА**

*Методичні рекомендації
для підготовки до семінарських
і практичних занять*

**(для здобувачів другого рівня вищої освіти
зі спеціальності 281 «Публічне управління
та адміністрування»)**

Дніпро
2023

УДК 336
Б 98

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, протокол № 2 від 17.10.2023*

Рецензенти:

Наталія БОНДАРЧУК, завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та управління Дніпровського державного аграрно-економічного університету, доктор наук з державного управління, професор; **Ольга МАТВЕСВА**, доцент кафедри державного управління та місцевого самоврядування НТУ «Дніпровська політехніка», кандидат наук з державного управління, доцент

Б 98 Бюджетний процес та бюджетна політика : методичні рекомендації для підготовки до семінарських і практичних занять (для здобувачів другого рівня вищої освіти зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування») / уклад. Трещов М.М. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 44 с.

Укладач:

Трещов М.М., професор кафедри управління та адміністрування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор наук з державного управління, доцент

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських і практичних занять з тем, передбачених навчальним планом з дисципліни «Бюджетний процес та бюджетна політика».

Для здобувачів другого рівня вищої освіти зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» та викладачів закладів вищої освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМА 1. СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ І РОЛЬ БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ...	6
ТЕМА 2. БЮДЖЕТНИЙ УСТРІЙ І ПОБУДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	7
ТЕМА 3. СИСТЕМА ДОХОДІВ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ.....	10
ТЕМА 4. СИСТЕМА ВИДАТКІВ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ.....	12
ТЕМА 5. УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ: ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	14
ТЕМА 6. УПРАВЛІННЯ ФІСКАЛЬНИМИ РИЗИКАМИ.....	16
ТЕМА 7. ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ	17
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З ДИСЦИПЛІНИ «БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС ТА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА»	19
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	21
ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ «ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ МІЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ»	30
ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ДИСЦИПЛІНИ «БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС ТА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА»	35
СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ З ДИСЦИПЛІНИ «БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС ТА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА»	39

ВСТУП

Метою вивчення навчальної дисципліни «Бюджетний процес та бюджетна політика» є формування цілісного уявлення про бюджетну політику національного, регіонального та місцевого рівнів, бюджетні інститути та процеси, що визначають її специфіку; сучасні практики електронної демократії; вміння аналізу, розробки та реалізації бюджетної політики, вироблення аналітичних рекомендацій для прийняття політичних і управлінських рішень, діагностики та аналізу соціально-гуманітарної складової розвитку суспільства.

Інтегральна компетентність – здатність розв’язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері публічного управління та адміністрування або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та наукових методів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК7 – Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Спеціальні компетентності:

СК2 – Здатність організовувати діяльність органів публічного управління та інших організацій публічної сфери.

СК7 – Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, аналітичні довідки, пропозиції, доповіді, надавати експертну оцінку нормативно-правовим актам на різних рівнях публічного управління та адміністрування.

СК8 – Здатність розробляти стратегічні документи розвитку соціально-економічних систем на вищому, центральному, регіональному, місцевому та організаційному рівнях.

СК11 – Здатність до державно-громадського партнерства в процесах вироблення, реалізації та оцінювання публічної політики в площині перетину сфер управління, економіки, публічної діяльності.

Пререквізити: «Публічна політика. Право в публічному управлінні», «Публічна служба».

Постреквізити: «Проблеми та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні».

Програмні результати навчання:

ПРН1 – Знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, основ та технологій прийняття управлінських рішень.

ПРН2 – Розв’язувати складні задачі публічного управління та адміністрування, враховуючи вимоги законодавства, виявляти правові колізії та проблеми, розробляти проекти нормативно-правових актів для їх усунення.

ПРН6 – Здійснювати ефективне управління інноваціями, ресурсами, ризиками, проектами, змінами, якістю, застосовувати сучасні моделі, підходи та технології, міжнародний досвід при проектуванні та реорганізації управлінських та загальноорганізаційних структур.

ПРН12 – Планувати і здійснювати наукові та прикладні дослідження у сфері публічного управління та адміністрування, включаючи аналіз проблематики, постановку цілей і завдань, вибір та використання теоретичних та емпіричних методів дослідження, аналіз його результатів, формулювання обґрунтованих висновків

ТЕМА 1

СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ І РОЛЬ БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ

Зміст теми:

Сутність категорії «бюджет». Понятійно-категоріальний апарат з питань бюджету. Теорії та концепції бюджетної політики. Розвиток політичної думки у світовому контексті. Етапи розвитку бюджетної системи в Україні. Взаємозв'язок бюджетної політики та управління. Публічне узгодження інтересів держави і суспільства. Реалізація політики. Поняття «інституту» в бюджетній політиці. Політичні інститути як складові політичної системи та їх вплив на бюджет. Держава як політичний інститут. Інституціональне бюджетне забезпечення.

Семінарське заняття – 2 години

План

1. Сутність державних фінансів.
2. Сутність і роль бюджету.
3. Загальна характеристика складових управління бюджетом.
4. Бюджет як економічна та юридична категорія.

Основні поняття, терміни та категорії: державні фінанси; системи державних доходів; система державних видатків; державний кредит; бюджет; органи управління бюджетом; система управління бюджетом; якість бюджетного процесу; складові управління бюджетом; бюджетне планування; організація виконання бюджету; облік виконання бюджету; контроль за виконанням бюджету; призначення та структура бюджету держави; зведений бюджет України; бюджетний устрій; бюджетна система; принципи побудови бюджетної системи; бюджетний процес; касове виконання дохідної та видаткової частини державного й місцевих бюджетів; бюджетні права органів публічної влади.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте визначення державного бюджету.
2. Розкрийте економічну сутність державного бюджету.
3. Визначте структурні складові частини Державного бюджету.
4. З якою метою бюджет поділяється на загальний та спеціальний фонди?
5. Охарактеризуйте основні функції Державного бюджету.

Індивідуальні завдання:

1. Еволюція грошово-кредитної системи в Україні.
2. Історія бюджетних відносин в Україні
3. Бюджетні процеси в Україні.

4. Бюджетна централізація ВВП та її межі.
5. Фінансові протиріччя у суспільстві, пов'язані з формуванням бюджету, та способи їх розв'язання.
6. Бюджет як віддзеркалення економічної, соціальної й міжнародної політики держави.

ТЕМА 2 БЮДЖЕТНИЙ УСТРІЙ І ПОБУДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Зміст теми

Бюджетна діяльність. Суспільно-політична взаємодія суб'єктів політичного процесу та бюджетної системи. Форми політичної діяльності. Політична участь. Класифікація політичної участі. Цілі та засоби публічно-управлінської діяльності. Бюджетна система як система управління публічними справами. Структура бюджетної політичної системи. Суб'єктно-об'єктні відносини. Типи бюджетних систем. Децентралізація державної влади та її вплив на бюджет. Легальне лобювання групових інтересів.

Семінарське заняття – 2 години

План

1. Бюджетна діяльність.
2. Суспільно-політична взаємодія суб'єктів політичного процесу та бюджетної системи.
3. Форми політичної діяльності.
4. Політична участь в бюджетному процесі, її класифікація.
5. Цілі та засоби публічно-управлінської діяльності щодо формування бюджету.
6. Бюджетна система як система управління публічними справами.
7. Структура бюджетної політичної системи.

Основні поняття, терміни та категорії: бюджетна діяльність; суспільно-політична взаємодія суб'єктів політичного процесу та бюджетної системи; форми політичної діяльності; політична участь; класифікація політичної участі; цілі та засоби публічно-управлінської діяльності; бюджетна система як система управління публічними справами; структура бюджетної політичної системи; суб'єктно-об'єктні відносини; типи бюджетних систем; децентралізація державної влади та її вплив на бюджет.

Завдання для самостійної роботи:

1. Визначте структурні складові частини Державного бюджету.
3. Охарактеризуйте основні функції Державного бюджету.
4. Назвіть принципи побудови бюджетної системи України.
5. Назвіть складові зведеного бюджету України.
6. Які типи бюджетних систем існують?
7. Як класифікуються доходи бюджету?
8. Які фактори впливають на обсяг дохідної частини Державного бюджету?

Індивідуальні завдання:

1. Політичний простір. Реалізація бюджетної політики.
2. Поняття «інституту» в бюджетній політиці та публічному управлінні.
3. Політичні інститути як складові бюджетної політичної системи.
4. Держава як політичний інститут. Інституціональне середовище.
5. Політична реформа. Публічна сфера.
6. Політична діяльність. Політичні дії.

Практичне заняття – 2 години

Розв'язати та пояснити Вашу відповідь на тест:

1. Бюджетна система країни – це
 - а) взаємозв'язана система фінансових інститутів, визначена адміністративно-територіальним устроєм;
 - б) сукупність бюджетів усіх рівнів, які формуються в даній країні відповідно до її адміністративного поділу та бюджетного устрою;
 - в) сукупність державних фінансових інститутів;
 - г) сукупність бюджетів різних рівнів;
2. Бюджетний устрій – це
 - а) сукупність бюджетів різних рівнів;
 - б) організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури;
 - в) взаємозв'язана система фінансових інститутів, визначена адміністративно-територіальним устроєм;
 - г) взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи.
3. Структура бюджетної системи визначається:
 - а) адміністративно-територіальним устроєм;
 - б) сукупністю державних фінансових інститутів;
 - в) системою органів влади;
 - г) адміністративно-територіальним устроєм і побудовою системи органів влади.
4. Основами бюджетного устрою є:
 - а) виділення видів бюджетів;
 - б) сукупність бюджетів різних рівнів;
 - в) установлення принципів побудови бюджетної системи;

г) взаємозв'язана система фінансових інститутів, визначена адміністративно-територіальним устроєм;

5. До складу бюджетної системи України входять:

- а) центральні та місцеві бюджети;
- б) загальний, федеральний та місцеві бюджети;
- в) державний та місцеві бюджети;
- г) державний та три рівні місцевих бюджетів.

Основні поняття, терміни та категорії, що підлягають опануванню: бюджетна діяльність; суспільно-політична взаємодія суб'єктів політичного процесу та бюджетної системи; форми політичної діяльності; політична участь; класифікація політичної участі; цілі та засоби публічно-управлінської діяльності; бюджетна система як система управління публічними справами; структура бюджетної політичної системи; суб'єктно-об'єктні відносини; типи бюджетних систем.

Завдання для самостійної роботи:

1. Історія становлення бюджетної системи в Україні.
2. Адміністративно-територіальний поділ як основа побудови бюджетної системи України.
3. Поняття бюджетного устрою і бюджетної системи, їх співвідношення. Основи бюджетного устрою.
4. Роль і значення бюджетних відносин у зміцненні економічної самостійності адміністративно – територіальних формувань.
5. Права, обов'язки, функції і завдання фінансових органів з управління бюджетами.
6. Бюджетні правовідносини: об'єкти, суб'єкти, норми бюджетного права.

Індивідуальні завдання до практичного заняття:

1. Бюджет – основний фінансовий план держави.
2. Бюджет як інструмент реалізації соціально-економічних програм.
3. Бюджетний дефіцит, його причини і наслідки, методи управління.
4. Бюджетна система України та однієї із зарубіжних країн (порівняльна характеристика).

ТЕМА 3 СИСТЕМА ДОХОДІВ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Зміст теми

Сутність та характеристика доходів бюджету. Склад і структура доходів державного бюджету України та місцевих бюджетів. Планування доходів бюджету. Податкові та митні надходження. Податок на прибуток. Податок на додану вартість. Екологічний податок і платежі за ресурси. Податок на доходи фізичних осіб, плата за землю та інші загальнодержавні податки і збори в Україні. Місцеві податки та збори.

Семінарське заняття – 2 години

План

1. Сутність та характеристика доходів бюджету.
2. Склад і структура доходів державного бюджету України та місцевих бюджетів.
3. Планування доходів бюджету.
4. Податок на прибуток.
5. Податок на додану вартість.
5. Екологічний податок і платежі за ресурси.
6. Податок на доходи фізичних осіб, плата за землю та інші загальнодержавні податки і збори в Україні
7. Місцеві податки та збори.

Основні поняття, терміни та категорії, що підлягають опануванню: доходи місцевого бюджету; доходи державного бюджету; бюджетне планування; податкові надходження; неподаткові надходження; міжбюджетні трансферти; ресурсні платежі; загальнодержавні податки і збори в Україні; місцеві податки та збори.

Завдання для самостійної роботи:

1. Функції: мотивування, регулювання, планування, організації, обліку, контролю, координації.
2. Формулювання конкретних завдань на основі прийнятого рішення. Вибір цільової функції.
3. Виконання поставлених завдань. Звітування діяльності.
4. Досвід та вплив на ситуацію. Якісні й кількісні характеристики. Ефективність.
5. Вироблення та реалізація рішень у сфері державно-владних відносин.

Індивідуальні завдання:

1. Сучасні фінансові інструменти розвитку територіальних громад.
2. Державний фонд регіонального розвитку.
3. Місцевий борг.
4. Бюджетоутворюючі податки та збори.

Практичне заняття – 2 години

Завдання

Розкрийте зміст категорій та процесів: Розроблення бюджетного запиту. Аналіз бюджетних запитів і розробка пропозицій проекту закону про Державний бюджет. Правила оформлення проекту закону про Державний бюджет України. Роль і завдання Міністерства фінансів у складанні проекту зведеного бюджету України. Складання проектів місцевих бюджетів. Вихідна інформація для складання проекту бюджету. Внесення змін до Закону. Захищені статті видатків бюджету. Звіт про виконання Державного бюджету. Складання, розгляд, затвердження, виконання місцевих бюджетів.

Основні поняття, терміни та категорії, що підлягають опануванню: бюджетний процес; стадії бюджетного процесу; бюджетний період; регламентування бюджетного процесу; завдання бюджетного процесу; організація бюджетного процесу; учасники бюджетного процесу; бюджетні повноваження; розпорядники бюджетних коштів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Регуляторна політика і бюджетні інструменти фінансового регулювання економічного циклу.
2. Характеристика основних напрямів бюджетної політики щодо доходів, видатків.
3. Характеристика основних напрямів бюджетної політики щодо фінансового забезпечення інвестицій.
4. Характеристика основних напрямів бюджетної політики щодо соціального захисту населення.
5. Бюджетна політика у вирішенні проблем сприяння процесу макроекономічної стабілізації.

Індивідуальні завдання:

1. Роль бюджетного механізму в регулюванні економічних і соціальних процесів у державі.
2. Програмно-цільове планування бюджету.
3. Бюджетне прогнозування, його основні методи та завдання.
4. Бюджетне регулювання, його призначення і форми.
5. Бюджетне регулювання – складова бюджетного планування.
6. Принципи та правова основа бюджетного регулювання.

ТЕМА 4 СИСТЕМА ВИДАТКІВ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Зміст теми

Видатки бюджету: економічна сутність та напрями. Склад і структура видатків державного бюджету України та місцевих бюджетів. Видатки на економічну діяльність і форми їх фінансування. Специфіка фінансування економічної діяльності держави. Характеристика видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення. Пенсійне забезпечення як основна форма соціального захисту. Видатки на освіту. Видатки на охорону здоров'я. Видатки на розвиток науки. Видатки на утримання закладів культури та мистецтва.

Семінарське заняття – 2 години

План

1. Видатки бюджету: економічна сутність та напрями.
2. Склад і структура видатків державного бюджету України та місцевих бюджетів.
3. Видатки на економічну діяльність і форми їх фінансування.
4. Специфіка фінансування економічної діяльності держави.
5. Характеристика видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення.
6. Пенсійне забезпечення як основна форма соціального захисту.
7. Видатки на освіту.
8. Видатки на розвиток науки.
9. Видатки на охорону здоров'я.
10. Видатки на утримання закладів культури та мистецтва.

Основні поняття, терміни та категорії: с видатки місцевого бюджету; видатки державного бюджету; видатки на економічну діяльність і форми їх фінансування; специфіка фінансування економічної діяльності держави; видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення; пенсійне забезпечення; видатки на освіту; видатки на розвиток науки; видатки на охорону здоров'я; видатки на утримання закладів культури та мистецтва.

Завдання для самостійної роботи:

1. Фактори, що обумовлюють формування і використання Державного бюджету в Україні: економічні, політичні, соціальні.
2. Роль Державного бюджету в регулюванні економіки, реалізації загальнодержавних цільових програм та інших видатків загальнодержавного значення.
3. Роль і місце Державного бюджету у фінансово-кредитному механізмі.

4. Взаємозв'язок бюджету з галузевими фінансовими планами.
5. Бюджет у системі фінансового забезпечення потреб соціально-економічного розвитку, фінансового регулювання.
6. Роль бюджету у сукупності економічних методів управління економікою держави.

Індивідуальні завдання:

1. Бюджет у системі фінансового забезпечення потреб соціально-економічного розвитку.
2. Бюджет у системі фінансового забезпечення потреб фінансового регулювання.
3. Роль Державного бюджету в регулюванні економіки, реалізації загальнодержавних цільових програм та інших видатків загальнодержавного значення.
4. Роль і місце Державного бюджету у фінансово-кредитному механізмі.

Практичне заняття – 2 години

План

1. Взаємозв'язок державного і місцевих бюджетів.
2. Роль місцевих бюджетів у бюджетній системі України.
3. Поточний бюджет і бюджет розвитку.
4. Перерозподіл функцій між місцевими та державним бюджетом.
5. Забезпечення принципу самостійності в розробці і використанні бюджетів всіх рівнів.
6. Критерії розмежування видатків між місцевими бюджетами.
7. Особливості розподілу видатків за видами бюджетів залежно від повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування.
8. Принципи розподілу видатків між бюджетами.

Основні поняття, терміни та категорії: взаємозв'язок державного і місцевих бюджетів; роль місцевих бюджетів у бюджетній системі України; поточний бюджет і бюджет розвитку; перерозподіл функцій між місцевими та державним бюджетом; забезпечення принципу самостійності в розробці і використанні бюджетів всіх рівнів; критерії розмежування видатків між місцевими бюджетами; особливості розподілу видатків за видами бюджетів залежно від повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування; принципи розподілу видатків між бюджетами.

Завдання для самостійної роботи:

1. Поняття та мета міжбюджетних відносин. Види видатків на здійснення повноважень.
2. Джерела здійснення видатків бюджетів.
3. Відповідальність за здійснення видатків.
4. Передача державою права на здійснення видатків.
5. Розмежування видатків між бюджетами.

Індивідуальні завдання:

1. Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами.
2. Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості, їх використання.
3. Міжбюджетні трансфери між місцевими бюджетами.

ТЕМА 5**УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ: ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ****Зміст теми**

Організаційно-функціональна (виконавча) процедура. Планувальна, прогнозна (орієнтовна) процедура. Мотивуюча процедура (заохочення, стримування). Контрольно-коректувальна процедура. Гендерно орієнтоване бюджетування.

Семінарське заняття – 2 години

План

1. Організаційно-функціональна (виконавча) процедура.
2. Планувальна, прогнозна (орієнтовна) процедура.
3. Мотивуюча процедура (заохочення, стримування).
4. Контрольно-коректувальна процедура.

Основні поняття, терміни та категорії: виконавча процедура управління бюджетом; планування і прогнозування бюджету; визначення бюджетних орієнтирів; мотивуюча процедура; контроль і коригування бюджету.

Завдання для самостійної роботи:

1. Виконання Державного і місцевих бюджетів.
2. Внесення змін до Державного і місцевих бюджетів.
3. Бюджетна декларація.

Індивідуальні завдання:

1. Аналіз показників державного бюджету.
2. Аналіз показників місцевих бюджетів.
3. Моніторинг внесення змін до закону України про Державний бюджет та рішення відповідного органу місцевого самоврядування про місцевий бюджет на відповідний рік.

Практичне заняття – 2 години

План

1. Аналіз виконання Державного бюджету України по доходах.
2. Аналіз виконання Державного бюджету України по видатках.
3. Аналіз виконання місцевих бюджетів по доходах.
4. Аналіз виконання місцевих бюджетів по видатках.
5. Аналіз виконання показників міжбюджетних трансфертів.

Основні поняття, терміни та категорії, що підлягають опануванню: виконання дохідної частини Державного бюджету України; виконання видаткової частини Державного бюджету України; виконання дохідної частини місцевих бюджетів; виконання видаткової частини місцевих бюджетів; міжбюджетні трансферти (дотації, субвенції).

Завдання для самостійної роботи:

1. Фінансування загальної середньої освіти в Україні.
2. Проблеми фінансового забезпечення вищої освіти.
3. Планування і фінансування видатків на утримання дошкільних закладів.
4. Видатки бюджету на культурно-просвітницькі установи.
5. Фінансування фізичної культури і спорту.
6. Фінансування культури і мистецтва.
7. Планування і фінансування видатків на утримання шкіл-інтернатів.

Індивідуальні завдання:

1. Аналіз виконання показників дохідної частини державного бюджету по видах надходжень.
2. Аналіз виконання показників дохідної частини місцевих бюджетів по видах надходжень.
3. Аналіз виконання показників видаткової частини державного бюджету по галузях.
4. Аналіз виконання показників видаткової частини місцевих бюджетів по галузях.

ТЕМА 6 УПРАВЛІННЯ ФІСКАЛЬНИМИ РИЗИКАМИ

Зміст теми

Бюджетно-фіскальні ризики: визначення і класифікація. Фактори виникнення фіскальних ризиків. Оцінювання величини бюджетно-фіскальних ризиків. Управління бюджетно-фіскальними ризиками: етапи, методи та інструменти.

Семінарське заняття – 2 години

План

1. Сутність бюджетно-фіскальних ризиків.
2. Класифікація бюджетно-фіскальних ризиків.
3. Фактори виникнення бюджетно-фіскальних ризиків.
4. Система управління бюджетно-фіскальними ризиками.

Основні поняття, терміни та категорії: поняття бюджетно-фіскальних ризиків; види бюджетно-фіскальних ризиків та їх класифікація; фактори виникнення бюджетно-фіскальних ризиків; управління бюджетно-фіскальними ризиками.

Завдання для самостійної роботи:

1. Поняття «податковий ризик» в нормативно-правовому полі України.
2. Бюджетно-фіскальні ризики пов'язані з веденням експортно-імпортних операцій.
3. Мінімізація податкової бази.
4. Нестабільність платника податку (збиткова діяльність, банкрутство, ліквідація).

Індивідуальні завдання:

1. Перешкоджання перевіркам фіскальних органів та зовнішнім аудиторам.
2. Наявність кредиторської і дебіторської заборгованості у суб'єктів господарювання та їх вплив на бюджет.
3. Наслідки існування «тіньового» сектору економіки для бюджету.

Практичне заняття – 2 години

План

1. Оцінювання величини бюджетно-фіскальних ризиків.
2. Рівень впливу бюджетно-фіскального ризику на бюджет.
3. Ендогенні джерела виникнення бюджетно-фіскальних ризиків
4. Екзогенні джерела виникнення бюджетно-фіскальних ризиків.

Основні поняття, терміни та категорії, що підлягають опануванню: оцінювання величини бюджетно-фіскальних ризиків; рівень впливу бюджетно-фіскальних ризиків; безперервні ризики, дискретні ризики, ендогенні ризики, екзогенні ризики.

Завдання для самостійної роботи:

1. Бюджетно-фіскальні ризики пов'язані з державними і комунальними підприємствами та управлінням державним і комунальним майном.
2. Бюджетно-фіскальні ризики пов'язані з державними гарантіями, державними цільовими фондами та місцевими запозиченнями.
3. Кодекс фіскальної прозорості Міжнародного валютного фонду.

Індивідуальні завдання:

1. Державно-приватне партнерство.
2. Поняття «фіскальні ризики» у Бюджетному кодексі України.
3. SWOT-аналіз бюджетно-фіскальних ризиків.

ТЕМА 7 ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ

Зміст теми

Децентралізації влади в Україні. Фінансова децентралізація: визначення та принципи. Бюджетний федералізм як найвища форма децентралізації: визначення, моделі та фактори розвитку. Перспективи запровадження бюджетного федералізму в унітарних державах.

Семінарське заняття – 2 години

План

1. Децентралізації влади в Україні.
2. Фінансова децентралізація: визначення та принципи.
3. Бюджетний федералізм: визначення, моделі та фактори розвитку.

Основні поняття, терміни та категорії: децентралізація влади в Україні; фінансова децентралізація; бюджетний федералізм; децентралізована модель бюджетного федералізму; кооперативна модель бюджетного федералізму.

Завдання для самостійної роботи:

1. Принципи бюджетного федералізму.
2. Фактори розвитку макрофедералізму.
3. Характеристики децентралізованої моделі бюджетного федералізму.
4. Характеристики кооперативної моделі бюджетного федералізму.

Індивідуальні завдання:

1. Бюджетна система США.
2. Бюджетна система ФРН.
3. Позитивні аспекти децентралізованої моделі бюджетного федералізму.
4. Позитивні аспекти кооперативної моделі бюджетного федералізму.

Практичне заняття – 2 години

План

1. Базова дотація місцевим бюджетам.
2. Субвенції місцевим бюджетам на забезпечення діяльності в соціальній, освітній, медичній галузях.
3. Субвенції місцевим бюджетам на виконання інвестиційних проєктів.
4. Дотація місцевим бюджетам на компенсацію втрат доходів внаслідок надання державою податкових пільг.
5. Державний фонд регіонального розвитку.

Основні поняття, терміни та категорії, що підлягають опануванню: базова дотація місцевим бюджетам; субвенції місцевим бюджетам на соціальний захист окремих категорій громадян; медична субвенція; субвенції місцевим бюджетам на виконання інвестиційних проєктів; державний фонд регіонального розвитку.

Завдання для самостійної роботи:

1. Стабілізаційна дотація місцевим бюджетам.
2. Реверсна дотація з місцевих бюджетів державному бюджету.
3. Перспективи запровадження бюджетного федералізму в Україні.

Індивідуальні завдання:

1. Структура трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам України.
2. Державні капітальні вкладення та їх вплив на територіальні громади.
3. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій.

**ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС
ТА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА»**

1. Сутність категорії «бюджетна політика».
2. Понятійно-категоріальний апарат з питань бюджету.
3. Теорії та концепції бюджетної політики.
4. Зарубіжний досвід формування бюджетної політики.
5. Етапи розвитку бюджетної системи в Україні.
6. Взаємозв'язок бюджетної політики та управління.
7. Склад бюджетного законодавства.
8. Бюджетний устрій та бюджетна система України.
9. Принципи бюджетного устрою.
10. Бюджетна децентралізація.
11. Бюджет – основний фінансовий план держави.
12. Бюджет як інструмент реалізації соціально-економічних програм.
13. Бюджетний дефіцит, його причини і наслідки, методи управління.
14. Бюджетний процес.
15. Нормативно-правове забезпечення бюджетного процесу в Україні.
16. Реалізація бюджетної політики.
17. Гендерно орієнтоване бюджетування.
18. Бюджетна резолюція.
19. Доходи державного бюджету.
20. Податок на прибуток.
21. Податок на додану вартість.
22. Митні платежі.
23. Екологічний податок.
24. Доходи місцевих бюджетів.
25. Податок на доходи фізичних осіб.
26. Плата за землю.
27. Місцеві податки та збори.
28. Видатки державного бюджету.
29. Видатки місцевих бюджетів.

30. Специфіка фінансування економічної діяльності держави.
31. Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення.
32. Пенсійне забезпечення як основна форма соціального захисту.
33. Видатки на освіту.
35. Видатки на охорону здоров'я.
36. Видатки на розвиток науки.
37. Видатки на утримання закладів культури та мистецтва.
38. Організаційно-функціональна (виконавча) процедура управління бюджетом.
39. Планувальна, прогнозна (орієнтовна) процедура управління бюджетом.
40. Мотивуюча процедура управління бюджетом (заохочення, стримування).
41. Контрольно-коректувальна процедура управління бюджетом.
42. Бюджетно-фіскальні ризики: визначення і класифікація.
43. Оцінювання величини фіскальних ризиків.
44. Управління фіскальними ризиками: етапи, методи та інструменти.
45. Ресурсне забезпечення місцевих бюджетів.
46. Бюджетний федералізм: визначення, моделі та фактори розвитку.
47. Сучасні фінансові інструменти розвитку територіальних громад.
48. Державний фонд регіонального розвитку.
49. Розширення функцій органів місцевого самоврядування щодо ресурсного забезпечення місцевих бюджетів в умовах децентралізації влади в Україні.
50. Створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Оберіть найбільш правильне визначення Бюджетної системи країни:
 - а) визначена територіальною структурою система фінансових інституцій;
 - б) державний та місцеві бюджети;
 - в) сукупність фінансових інституцій засновником яких є держава;
 - г) сукупність державного та місцевих бюджетів, які формуються згідно з адміністративно-територіальним та бюджетним устроєм держави.

2. Як визначається бюджетний устрій?
 - а) як сукупність державного та місцевих бюджетів;
 - б) як синергічна система фінансових інституцій, що визначається адміністративно-територіальним та бюджетним устроєм держави;
 - в) як взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи;
 - г) визначена територіальною структурою система фінансових інституцій.

3. Структура бюджетної системи України визначається:
 - а) адміністративно-територіальним устроєм;
 - б) владною структурою;
 - в) адміністративно-територіальним устроєм та владною структурою;
 - г) фінансовими інституціями держави.

4. Що вважається основами бюджетного устрою?
 - а) принципи побудови бюджетної системи;
 - б) розподіл бюджетних рівнів;
 - в) синергічна система фінансових інституцій, що визначається адміністративно-територіальним та бюджетним устроєм держави;
 - г) зведений бюджет країни.

5. З чого складається бюджетна система України?
 - а) федеральний та бюджети територіальних громад;
 - г) державний та бюджети громад різного рівня;
 - в) державний та місцеві бюджети;
 - б) зведений, центральний та місцеві бюджети.

6. Які бюджети відносяться до місцевих бюджетів України?
 - а) бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань;
 - б) бюджети місцевого самоврядування;
 - в) бюджет АРК, обласні, районні, бюджети внутрішньоміських районів і бюджети місцевого самоврядування;
 - г) правильна відповідь відсутня.

7. Що формує зведений бюджет України?

- а) бюджет АРК, місцеві бюджети її районів та бюджети об'єднаних територіальних громад;
- б) бюджетні показники, використовувані для розробки планів соціально-економічного розвитку територій;
- в) державний бюджет України, зведений бюджет АРК, зведені бюджети областей та міст республіканського значення;
- г) правильна відповідь відсутня.

8. Принципами побудови бюджетної системи України ґрунтується на принципах є:

- а) комерційного розрахунку, самостійності, повноти, обґрунтованості єдності, збалансованості;
- б) платності, строковості, повернення;
- в) адміністративної та кримінальної відповідальності учасників бюджетного процесу за свої дії або бездіяльність;
- г) єдності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, збалансованості, справедливості і неупередженості, ефективності, публічності та прозорості, самостійності, повноти, обґрунтованості.

9. Що передбачає принцип єдності бюджетної системи України?

- а) типову грошово-кредитну систему;
- б) забезпечення єдності бюджетної системи України єдиною правовою базою;
- в) єдність порядку бюджетного виконання та аудиторського обліку і звітності;
- г) єдине регулювання бюджетних відносин та бюджетну класифікацію.

10. В чому уособлюється принцип збалансованості?

- а) у відповідальності учасників бюджетного процесу за свої дії або бездіяльність на кожній бюджетно процесуальній стадії;
- б) в тому, що видаткові повноваження мають відповідати обсягам мобілізації коштів до бюджету на відповідний бюджетний період;
- в) в єдності регулювання бюджетних відносин та використанні єдиної класифікації бюджету;
- г) правильна відповідь відсутня.

11. В чому полягає принцип ефективності?

- а) досягненні поставлених політичними елітами цілей з використанням мінімального обсягу фінансування з бюджету;
- б) досягненні максимально ефективного використання бюджетних коштів;
- в) єдності регулювання бюджетних відносин та використанні єдиної бюджетної класифікації;

г) правильна відповідь відсутня.

12. Визначне складові спеціального фонду бюджету:

а) сукупність доходів бюджету;

б) бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел мобілізації доходів;

в) вигоди (гранти та дарунки), одержані розпорядниками бюджетних коштів для використання на конкретно визначену мету;

г) кошторисні призначення спеціального фонду бюджету.

13. Як економічна категорія державний бюджет України – це:

а) потреби в фінансових ресурсах на державні видатки, джерела формування фінансування, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів;

б) врегульовані на законодавчому рівні відносини між державою, суб'єктами підприємницької ініціативи і громадянами щодо розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту;

в) врегульовані на законодавчому рівні відносини між державою та юридичними і фізичними особами щодо розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту;

г) єдність регулювання бюджетних відносин та використання єдиної бюджетної класифікації.

14. Як фінансовий план державний бюджет України

а) є відображенням соціально-економічної політики держави;

б) відображає загальнодержавні потреби на надання публічних послуг в грошових коштах, джерела їх формування, розподіл та перерозподіл;

в) уособлюється в структурі доходів і видатків, які відображають фінансову діяльність центральних та місцевих органів влади;

г) визначається дефіцитом бюджету, профіцитом бюджету або рівновагою доходів і видатків.

15. Як централізований фонд грошових коштів держави державний бюджет являє собою

а) нормативно врегульовані відносини між державою, бізнесом та громадянами щодо розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту;

б) потреби держави а місцевого самоврядування в грошових коштах, джерела їх формування, розподіл і перерозподіл;

в) дефіцит бюджету або профіцит бюджету;

г) кошторис фонду.

16. Яким нормативно-правовим актом визначається розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонд?

а) рішення органів місцевого самоврядування;

- б) Бюджетний Кодекс України;
- в) закон України про Державний бюджет на відповідний рік;
- в) розпорядження КМУ.

17. Надайте визначення бюджетних видатків:

- а) сторнування перерахованих до бюджету платежів;
- б) кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом;
- в) повернення державних кредитів;
- г) повернення помилково платникам податків зайво сплачених коштів.

18. Структура бюджетної системи визначається

- а) адміністративно-територіальним устроєм і побудовою системи органів влади;
- б) державними фінансово-кредитними інституціями;
- в) територіальною організацією влади;
- г) владною вертикаллю.

19. Які є принципи розподілу видатків бюджету:

- а) функціональний, економічний і відомчий;
- б) відомчої підпорядкованості і територіального розташування об'єктів фінансування;
- в) поточний і розвитку;
- г) поточний і середньостроковий.

20. Видатками капітального характеру є:

- а) видатки на капітальний ремонт, реконструкцію і модернізацію, а також капітальні видатки на розвиток виробництва;
- б) видатків пов'язані з інвестиційною діяльністю;
- в) видатки на оплату енергоносіїв, заробітної плати та житлово-комунальних послуг;
- г) видатки на виплату заробітної плати з нарахуваннями.

21. При дефіциті бюджету фінансування розділяють на:

- а) проведення політики бюджетних запозичень та політики компенсації нестачі бюджетних ресурсів;
- б) капітальні видатки та поточні видатки;
- в) видатки інвестиційного характеру та соціально захищені видатки;
- г) правильна відповідь відсутня.

22. Чинними нормативно-правовими актами не передбачено наступної бюджетної класифікації видатків:

- а) економічної;
- б) функціональної;

- в) відомчої;
- г) територіальної.

23. Витрати бюджету – це:

- а) дотації вирівнювання, міжбюджетні трансферти та фінансування з бюджету;
- б) Видатки бюджету, погашення бюджетного боргу, а також розміщення тимчасово вільних коштів бюджету на банківських депозитних рахунках та придбання державних цінних паперів;
- в) міжнародні трансферти, гранти та дарунки (у вартісному виразі);
- г) правильна відповідь відсутня.

24. Які структурні елементи включає загальний фонд бюджету?

- а) визначені кошторисом бюджетні призначення за рахунок конкретно визначених джерел мобілізації доходів;
- б) всі доходи бюджету за виключенням доходів спеціального фонду бюджету;
- в) гранти або дарунки (у вартісному обрахунку), які отримані головними розпорядниками бюджетних коштів та розпорядниками бюджетних коштів першого рівня для досягнення мети в межах цільового таргетування;
- г) видатки бюджету, які проводяться за рахунок мобілізації ресурсів до загального фонду бюджету.

25. Виокремить правильне визначення секвестру бюджету:

- а) зростання дефіциту бюджету;
- б) припинення фінансування видаткової частини бюджету;
- в) від'ємне сальдо платіжного балансу країни;
- г) пропорційне скорочення видаткової частини бюджету.

26. Яке визначення найкраще характеризує поняття бюджетної програми:

- а) перелік видатків бюджету на реалізацію політичної мети;
- б) програма реконструктивної відбудови України;
- в) кошторис на виконання переліку заходів із фінансування окремої сфери бюджетних відносин;
- г) сукупність заходів, спрямованих на досягнення визначеної в нормативному полі мети, завдань і результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

27. До повноважень якого з центральних органів державної влади не віднесено функцію контролю за цільовим використанням коштів державного і місцевих бюджетів:

- а) НБУ;
- б) ДКС України;

- в) Рахункова палата України;
- б) Держаудитслужба України.

28. Казначейський облік видаткових операцій ведеться за наступними рахунками:

- а) реєстраційними;
- б) депозитними;
- в) поточними;
- г) особовими.

29. Категорія, яка відображає грошові відносини між державою та юридичними й фізичними особами з приводу створення фонду грошових коштів держави та його використання на розширене відтворення – це:

- а) кошторис;
- б) бюджет;
- в) баланс;
- г) бюджетний розпис.

30. Цілеспрямована діяльність держави щодо використання бюджетної системи для реалізації завдань економічної політики в країні:

- а) бюджетний механізм;
- б) бюджетне планування;
- в) бюджетна політика;
- г) бюджетне регулювання.

31. Інструментом бюджетної політики є:

- а) підтримка різних верств населення;
- б) збільшення дохідної частини Державного бюджету України;
- в) зменшення видаткової частини бюджету;
- г) регулювання економіки для підтримки певного рівня ВВП, зайнятості населення та соціального забезпечення.

32. За правовим змістом бюджет – це:

- а) основний фінансовий план держави;
- б) закон України;
- в) розпис доходів та видатків;
- г) бюджетний розпис.

33. Державний бюджет України приймається:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Президентом України;
- в) Верховною Радою України;
- г) рішенням про місцевий бюджет.

34. Рішення про місцевий бюджет приймається:

- а) Верховною Радою України;
- б) Кабінетом Міністрів України;
- в) Президентом України;
- г) органами влади місцевого самоврядування.

35. Економічною основою функціонування бюджетної системи є:

- а) економіка України;
- б) Бюджетний кодекс України;
- в) Державний бюджет України;
- г) Закон України «Про місцеве самоврядування».

36. Правовою основою функціонування бюджетної системи є:

- а) економіка України;
- б) Бюджетний кодекс та інші законодавчі акти;
- в) Державний бюджет України;
- г) Закон України «Про місцеве самоврядування».

37. Тривалість бюджетного періоду:

- а) один рік;
- б) два роки;
- в) шість місяців;
- г) понад два роки.

38. Бюджетна система України – це:

- а) організація та принципи побудови, функціонування бюджетної системи, взаємозв'язок між окремими ланками;
- б) сукупність державного і місцевих бюджетів, яка побудована з урахуванням економічних відносин державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права;
- в) організація та здійснення виконання Державного бюджету за доходами;
- г) організація та здійснення виконання Державного бюджету за видатками.

38. У чому сутність гендерного аналізу бюджетної програми?

- а) у підрахунку кількості жінок і чоловіків, які проживають у громаді
- б) у тому, щоб довести, що жінки перебувають у гіршому становищі, ніж чоловіки;
- в) у повному розкритті наслідків програм, законодавства та державного політичного курсу для обох статей;
- г) усе вище перелічене вірно.

39. Гендерний аналіз бюджетної програми дозволяє:

- а) продемонструвати гендерні розриви;
- б) вивчити причини та наслідки гендерної нерівності;
- в) допомогти встановити завдання і заходи, що можуть сприяти усуненню такої нерівності;
- г) усе вище перелічене вірно.

40. Що із наведеного відноситься до інструментів гендерно орієнтованого бюджетування?

- а) гендерна оцінка політики;
- б) оцінка гендерного впливу;
- в) гендерний аналіз бенефіціарів;
- г) усе вище перелічене вірно.

41. Що є результатом гендерного бюджетного аналізу?

- а) рекомендації за результатами аналізу;
- б) прийняття нового закону;
- в) розробка нового бюджету;
- г) повторний аналіз.

42. Чи можуть гендерно чутливі мета, завдання та заходи погіршувати існуюче становище жінок і чоловіків у суспільні?

- а) так, можуть – і жінок і чоловіків;
- б) так, можуть – тільки жінок;
- в) ні, за жодних обставин не можуть;
- г) є виключення.

43. До аналізу яких складових бюджету можна застосовувати гендерний бюджетний аналіз?

- а) доходів і видатків бюджету;
- б) виключно, доходів бюджету;
- в) не можна застосовувати до жодної із складових;
- г) виключно, видатків бюджету.

44. Чи можливо за допомогою гендерного бюджетного аналізу визначити видатки орієнтовані на конкретні групи жінок та чоловіків (дівчат/хлопців)?

- а) так, можливо;
- б) ні, неможливо;
- в) можливо лише на етапі оцінки ефективності виконання бюджету;
- г) можливо лише на етапі планування доходів бюджету.

45. Оберіть правильне твердження.

- а) бюджети розробляє Міністерство фінансів;
- б) розробку бюджету розпочинають з різних документів: для державного бюджету – це Бюджетна декларація, для місцевих бюджетів – прогноз місцевого бюджету;

- в) бюджети затверджує Верховна Рада України;
- г) розробка бюджетів розпочинається одночасно для державного та місцевих бюджетів.

46. Оберіть правильне твердження.

- а) орієнтовний план щодо складання державного та місцевих бюджетів затверджується одним наказом Міністерства фінансів;
- б) орієнтовний план щодо складання державного та місцевих бюджетів затверджується різними наказами Міністерства фінансів;
- в) орієнтовний план щодо складання державного бюджетів та Методичні рекомендації щодо складання місцевих бюджетів на середньостроковий період затверджуються різними наказами Міністерства фінансів;
- г) орієнтовний план щодо складання державного та місцевих бюджетів затверджується окремим законом.

47. Коли зазвичай затверджують План заходів з підготовки проекту бюджету на відповідний рік?

- а) січень;
- б) березень;
- в) червень;
- г) вересень.

48. Який документ не затверджують під час виконання місцевих бюджетів?

- а) кошторис;
- б) план асигнувань;
- в) план надання місцевих гарантій;
- г) лімітну довідку про бюджетні асигнування та кредитування.

49. Хто складає та подає відповідним місцевим фінансовим органам звітність про виконання місцевих бюджетів за встановленими формами?

- а) департамент фінансів обласної державної адміністрації;
- б) комісія з питань фінансів відповідної місцевої ради
- в) Державна казначейська служба України;
- г) Міністерство фінансів України.

50. Кому Кабінет Міністрів України НЕ забезпечує доведення розрахунків прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методики їх визначення, організаційно-методологічних вимог та інших показників щодо складання проектів місцевих бюджетів, а також пропозицій щодо форми проекту рішення про місцевий бюджет?

- а) Раді міністрів Автономної Республіки Крим;
- б) місцевим державним адміністраціям;
- в) виконавчим органам відповідних місцевих рад;
- г) об'єднаним територіальним громадам.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ «ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ»

Для розрахунку прогнозних показників доходів місцевого бюджету пропонуємо використовувати **економетричні моделі**. Важлива наявність співставних умов для показників, що використовуються в економетричних моделях. За наведених умов об'єктом моделювання може бути проміжний статистичний показник, який має чіткий аналітичний зв'язок з прогнозованим доходом і, на відміну від нього, забезпечує безперервну спадкоємність статистичних даних у межах усього періоду спостережень. При оцінюванні впливу різних чинників важливу роль відіграють коефіцієнти регресії – в разі неточного їх визначення встановлення справжнього впливу стає неможливим. У разі повної кореляції середньоквадратичні похибки прямують до нескінченності і коефіцієнти регресії взагалі не можуть бути вираховані. Як наслідок, ускладнюється або навіть унеможлиблюється оцінювання сили індивідуального впливу чинників, а отже, стає проблематичним визначення необхідності внесення або невнесення їх за цією ознакою до рівняння регресії.

При економетричному моделюванні управлінських процесів пропонують дотримуватися таких вимог:

- управлінські завдання повинні характеризуватися показниками, які можна кількісно виміряти, а тому повинні розв'язуватися кількісно;
- функціонування економіки в цілому чи її окремих секторів повинно оцінюватися на основі певного критерію;
- кращий варіант управлінського рішення потрібно вибирати за умови обмеженості певних видів ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових чи інших).

На надійність прогнозів впливають об'єктивні чинники (наприклад, макроекономічна нестабільність), а також той факт, що вони є незахищеними від політичного втручання з метою задоволення потреб у фінансуванні і формуванні у суспільстві позитивного сприйняття розвитку економіки.

Прогнозування повинно бути технічним, неупередженим процесом, який забезпечуватиме реалістичні очікування щодо темпів розвитку ресурсного потенціалу території. Припущення та моделі, що використовуються для розроблення прогнозів, повинні враховувати всі особливості розвитку економіки в умовах нестабільності. Підвищення якості прогнозування вимагає постійного удосконалення та супроводження моделей прогнозування, забезпечення повноти та доступності необхідних даних, посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у сфері прогнозування.

Сутність такого методу прогнозування бюджетних надходжень полягає в тому, що, застосовуючи статистичні дані щодо соціально-економічного розвитку регіону та теорію ймовірностей і математичної статистики, можна побудувати модель, яка встановлює кількісну закономірність зміни рівня надходжень до дохідної частини місцевих бюджетів у результаті впливу

управлінського рішення. Отримана закономірність поширюється на прогнозований період і використовується для екстраполяції прогнозного значення величини надходжень до дохідної частини місцевих бюджетів. Відповідно до цієї ідеї об'єктом моделювання є прогнозований об'єкт, тобто сума бюджетних надходжень.

Завдання

Побудувати чотирифакторну економетричну модель для розрахунку прогнозних показників доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) на плановий та наступні два за плановим роки.

Фактори:

- доходи місцевих бюджетів (без урахування трансфертів),
- обсяг реалізованої промислової продукції,
- загальний обсяг доходів населення,
- валовий внутрішній продукт.

Для розрахунків обираються дані за щонайменше п'ять попередніх до планового років.

Вихідні дані наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Статистичні показники для побудови економіко-математичної моделі прогнозування обсягу доходів місцевих бюджетів України (без трансфертів) на 9й, 10й та 11й роки.

Рік	Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів), млрд грн	Обсяг реалізованої продукції, млрд грн	Усього доходів населення, млрд грн	ВВП, млрд грн
1	86,7	1305,3	1221,2	1263,9
2	100,8	1367,9	1406,3	1414,6
3	105,2	1322,4	1491,4	1476,3
4	101,1	1428,8	1516,8	1586,9
5	120,5	1776,6	1772,0	1988,5
6	170,7	2152,6	2051,3	2385,4
7	229,5	2608,0	2652,1	2983,9
8	263,5	2261,6	3481,8	3558,7

Для найбільш точного виявлення зв'язків між факторами в обчисленнях використовується масив інформації за 8 років. Загалом, чим більший період, який використовується в розрахунках для побудови моделі, тим якіснішим є оцінювання зв'язків між факторами.

Крок 1. Обчислення парних коефіцієнтів кореляції та дослідження моделі на мультиколінеарність за формулою 1:

$$r[X, Y] = \frac{K[X, Y]}{\sigma[X]\sigma[Y]}, \quad (1)$$

Результати розрахунків показують, що між факторами існує тісний взаємозв'язок (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз зв'язків між факторами економіко-математичної моделі прогнозування обсягу доходів місцевих бюджетів України (без трансфертів) на 9й, 10й та 11й роки

	Y	X1	X2	X3
Y	1	0,915657148	0,976997702	0,989819529
X1	0,915657148	1	0,832550341	0,915690231
X2	0,976997702	0,832550341	1	0,918098561
X3	1	0,915657148	0,976997702	0,989819529

Крок 2. Оцінки параметрів множинної регресії із застосуванням функції ЛИНЕЙН в Microsoft Excel.

-0,15	0,17	0,12	-94,98
0,07	0,05	0,03	22,36
1,00	6,13	#Н/Д	#Н/Д
276,38	4,00	#Н/Д	#Н/Д
31121,22	150,14	#Н/Д	#Н/Д

Крок 3. Оцінка адекватності математичної моделі за критерієм Фішера з надійністю 0,95.

Ke1=	1,49	
Ke2=	2,31	
Ke3=	-2,16	
F кр.=	6,591382117	
Fр.	276,3814	адекватна

Розраховане за формулою значення F-критерію Фішера відповідно дорівнює:

$$F_p = \frac{R^2/m}{(1-R^2)/(n-m-1)} = 276,4, \quad (2)$$

де R^2 – коефіцієнт детермінації;
 n – кількість періодів спостереження;
 m – кількість факторів в моделі.

За статистичними таблицями F-розподілу Фішера для 95-відсоткового рівня значущості критичне значення: $F_{0,05;3;4} = 6,59$. Оскільки $F_{розрах} > F_{табл}$, то прийнята математична модель адекватна статистичним даним за F-критерієм Фішера.

$$\{A\} = [[X]^T [X]]^{-1} [X]^T \{Y\}, \quad (3)$$

$$\text{де } \{A\} = \begin{Bmatrix} a_0 \\ a_1 \\ a_2 \\ a_3 \end{Bmatrix}, \quad \{Y\} = \begin{Bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \cdot \\ y_i \\ \cdot \\ y_n \end{Bmatrix}, \quad [X] = \begin{bmatrix} 1 & x_{11} & x_{21} \dots \\ 1 & x_{12} & x_{22} \dots \\ \cdot & \cdot & \dots \\ 1 & x_{1i} & x_{2i} \dots \\ \cdot & \cdot & \dots \\ 1 & x_{1n} & x_{2n} \dots \end{bmatrix}.$$

Крок 4. Розрахунок вектора параметрів регресії $\{A\}$ використовуючи функцію МУМНОЖ в Microsoft Excel.

Отримано такі результати: $a_0 = -29,86$; $a_1 = 0,026$; $a_2 = 0,016$; $a_3 = 0,047$.

Перевіряємо значимість параметрів за допомогою формули 4 t-статистики (критерій Стьюдента):

$$t_{ai} = |a_i| / Sa_i, \quad (4)$$

де a_i – значення параметра моделі;

Sa_i – середня різниця значень параметра моделі.

t кр	2,776445105	
ta0	-4,248505963	не значимий
ta1	3,549066597	значимий
ta2	3,525924856	значимий
ta3	-2,34465017	не значимий

Отже, $ta_1 = 3,55$, $ta_2 = 3,53$, $ta_3 = -2,34$.

Порівнявши з $t_{табл} (0,05;4) = 2,78$, можна зробити висновок, що параметри a_1 та a_2 даної моделі є статистично значущими, а параметр a_3 – статистично незначущим.

Крок 5. Розрахунок прогнозного значення показника надходжень до загального фонду місцевих бюджетів на 9й, 10й та 11й роки за формулою 5:

$$Y_{np} = a_0 + a_1 X_1 + a_2 X_2 + a_3 X_3, \quad (5)$$

При $X_1 = 2714,0$; $X_2 = 4654,4$; $X_3 = 3665,5$ прогнозне значення показника доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) на 1й р. $Y_{np} = 287,82$.

Крок 5.1. Пошук зону довірчого інтервалу для прогнозного значення показника за формулою 6:

$$\Delta Y_{np} = t_{крит} * S * \sqrt{1 + X_{np} * (X^T X)^{-1} * X^T np} = 43,44, \quad (6)$$

$$Y_{ниж.гр.} = 244,38, Y_{верх.гр.} = 331,26.$$

Розраховане прогнозне значення показника на 1й р. перебуває в межах довірчого інтервалу прогнозу: $244,38 < 287,3 < 331,26$.

Крок 6 та 7. Розрахунок прогнозного показника на 10й р. та 11й р.

Крок 6.1 та 7.1. Пошук зон довірчих інтервалі для прогнозних значень показників на 10й р. та 11й р.

Розраховане прогнозне значення показника на 10й р. перебуває в межах довірчого інтервалу прогнозу: $255,31 < 329,18 < 403,05$.

Розраховане прогнозне значення показника на 11й р. перебуває в межах довірчого інтервалу прогнозу: $265,11 < 380,13 < 495,15$.

Практичне завдання

Побудуйте чотирифакторну економетричну модель для розрахунку прогнозних показників доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) на 2023 роки.

Статистичні показники для побудови економіко-математичної моделі прогнозування обсягу доходів місцевих бюджетів України (без трансфертів) на 2023 – 2025 роки

Рік	Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів), млрд грн	Обсяг реалізованої продукції, млрд грн	Усього доходів населення, млрд грн	ВВП, млрд грн
2015				
2016				
2017				
2018				
2019				
2020				
2021				
2022				

Розрахуйте прогнозні показники обсягу доходів місцевих бюджетів України (без трансфертів) на 2023 – 2025 роки.

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ДИСЦИПЛІНИ «БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС ТА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА»

Основні нормативні акти:

1. Бюджетний Кодекс України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 01.10.2023).
2. Деякі питання реформування державного управління України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 чер. 2016 р. № 474-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80> (дата звернення: 01.10.2023).
3. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985. URL : <https://cutt.ly/afxYwNn> (дата звернення: 01.10.2023).
4. Конституція України : закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://cutt.ly/3fQqGJG> (дата звернення: 01.10.2023).
5. Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лют. 2006 р. № 90-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npras/29277890> (дата звернення: 01.10.2023).
6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.10.2023).
7. Про адміністративні послуги: закон України від від 06 вер. 2012 р. № 5203-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення: 01.10.2023).
8. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2404-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (дата звернення: 01.10.2023).
9. Про державну службу : закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 01.10.2023).
10. Про добровільне об'єднання територіальних громад : закон України від 05 лют. 2015 р. № 157-VIII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157> (дата звернення: 01.10.2023).
11. Про запобігання корупції : закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.10.2023).
12. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 156-VIII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156> (дата звернення: 01.07.2023).
13. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 05 сер. 2020 р. URL : <https://cutt.ly/NfxTV6j> (дата звернення: 01.10.2023).
14. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів надання адміністративних послуг: наказ Мінекономіки від 12 лип. 2007 р. № 219. URL : <https://cutt.ly/6aIDrnH> (дата звернення: 01.10.2023).

15. Про затвердження Порядку обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків державного сектору : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 трав. 2015 р. № 378. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-2015-%D0%BF> (дата звернення: 01.10.2023).

16. Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січ. 2011 р. № 6. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-2011-%D0%BF> (дата звернення: 01.10.2023).

17. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 01.10.2023).

18. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 01.10.2023).

19. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL : <https://cutt.ly/ufQqDlb> (дата звернення: 01.10.2023).

20. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вер. 2014 р. № 1678-VII. URL : <https://cutt.ly/CfxT13N> (дата звернення: 01.10.2023).

21. Про Рахункову палату України: Закон України від 7 лип. 2015 р. № 576-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19> (дата звернення: 01.10.2023).

22. Про службу в органах місцевого самоврядування : закон України від 7 чер. 2001 р. № 2493-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14> (дата звернення: 01.10.2023).

23. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 чер. 2014 р. № 1508-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> (дата звернення: 01.10.2023).

24. Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 трав. 2007 р. № 308-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2007-%D1%80> (дата звернення: 01.10.2023).

25. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. URL : <https://cutt.ly/GfQwX8v> (дата звернення: 01.10.2023).

26. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017 – 2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 лют. 2017 р. № 142-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/142-2017-%D1%80> (дата звернення: 01.10.2023).

27. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : указ Президента України від 30 вер. 2019 року №722/2019. URL :

Підручники:

1. Бюджетна система: підручник / В.Г.Дем'янишин, О.П.Кириленко, З.М.Лободіна [та ін.] ; за ред. В.Г.Дем'янишина, О.П.Кириленко, З.М.Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 624 с.

Навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали:

1. Луніна І.О., Бондарук Т.Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.

2. Публічне управління інвестиціями в умовах ринкових трансформацій : навч. посібник / О.Ю.Бобровська, Т.О.Савостенко, А.Б.Кондрашихін. 2-ге вид., допов. Дніпро : ГРАНІ, 2018. 238 с.

3. Управління фінансовими ресурсами та бюджетом територіальних громад : практич. посіб. / О.Ю.Бобровська, Т.А.Крушельницька, О.Ю.Матвеева, М.М.Трещов, Л.Г.Шевченко ; за заг. ред. С.М. Серьогіна. Дніпро : ГРАНІ, 2018. 128 с.

4. Сучасні інструменти розвитку громад : навч. посіб. / М.М. Трещов, А.Ю. Мунько. Дніпро : ДДУВС, 2023. 260 с.

Монографії та інші наукові видання:

1. Крушельницька Т.А., Мунько А.Ю. Методологічні основи дослідження системи місцевих фінансів в умовах децентралізації влади в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 3 (Part 1). С. 146 – 151.

2. Крушельницька Т.А., Трещов М.М. Стратегічне управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів і базові положення його методології. *Eurasian Academic Research Journal*. Yerevan : ESSA, 2018. Nr. 10 (28). С. 6 – 13.

3. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія / Інна Олександрівна Луніна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2020. 440 с

4. Мунько А.Ю. Децентралізація та стандартизація системи публічних послуг (на прикладі сфери охорони здоров'я). *Державне управління: удосконалення та розвиток*. Дніпро: ДДАЕУ, 2020. № 8. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1714>.

5. Мунько А.Ю. Процедура дефолту органу місцевого самоврядування: досвід для України. *Ефективність державного управління*. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. Вип. 1. С. 173 – 183.

6. Трещов М.М. Концептуальні засади стратегічного управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів : монографія / М.М. Трещов. Дніпро, ДРІДУ НАДУ : Моноліт, 2018. – 308 с.

7. Трещов М.М. Макроекономічні ризики бюджетної політики України в умовах кризи. Вісник післядипломної освіти. Серія «соціальні та поведінкові науки». Київ: УМО НАПНУ, 2021. Вип. 16 (45). С. 253 – 266.

8. Трещов М.М. Соціально-економічний стан воюючої країни у зв'язку з євроінтеграційним поступом: оцінка та антикризові заходи держави. Публічне управління та митне адміністрування. 2022. Спецвипуск, присвячений євроінтеграційній тематиці. С. 129 – 135.

9. Трещов М.М. Удосконалення оперативного управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації влади в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. Дніпро: Гельветика, 2021. Вип. 1 (28). С. 83 – 87

10. Трещов М.М. Удосконалення ресурсного забезпечення місцевих бюджетів: податкові аспекти. *Jurnalul juridicnational: teorie si practica*. Chişinău : Tipocart print, 2017. Nr. 6-1 (28). С. 36 – 40.

11. Трещов М.М., Хохба О.Т. Удосконалення методології смартизації управління розвитком територій. Науковий вісник: державне управління. Київ: ТОВ «Про формат». 2023. № 1 (13). С. 178 – 194.

12. Kryshtanovych S., Treshchov M., Durman M., Lopatchenko I., Kernova M. Ensuring gender parity in public administration in the context of the development of european values. *Public Policy and Administration*. 2022. Vol. 21. No. 2. pp. 118-127. URL: <https://doi.org/10.13165/VPA-22-21-2-07>. <https://ojs.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/6071>.

13. Latynin M., Pastukh K, Tarasenko D., Shevchenko S., Munko A. Public administration in the economic sphere of Ukraine: strategic approach (2021). *Studies of applied economics*, Vol.39, №5.

14. Treshchov M. World experience of local finances management. *Visegrad Journal on Human Rights*. Bratislava : Pan-European University Faculty of Law, 2018. Vol. 2, Nr. 1. P. 157 – 161.

15. Treshchov M., Munko A. Reshoring as a way of industrial breakthrough of Ukraine for sustainable development. *Sustainable development of territories: challenges and opportunities: monograph / Bobrovska O. Yu., Krushelnytska T. A., Prokopenko L. L. [etc.]; ed. by O. Yu. Bobrovska. – Published by International Center for Research, Education and Training. MTÜ. Tallinn, Estonia, 2021. С. 97 – 106.*

Інтернет-ресурси:

1. Президент України. URL: <http://www.prezident.gov.ua>.
2. Верховна Рада України. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Кабінет Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>.
4. Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>.
5. Державна податкова служба України. URL: <http://www.tax.gov.ua>.
6. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Децентралізація влади в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua>.
8. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua>.
9. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://www.mtu.gov.ua>.
10. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>.
11. Рахункова палата України. URL: <https://rp.gov.ua>.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ З ДИСЦИПЛІНИ «БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС ТА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА»

Для навчальної дисципліни «Бюджетний процес та бюджетна політика» засобами діагностики знань (успішності навчання) виступають: лекційні, семінарські та практичні заняття, індивідуальна та самостійна робота, підсумковий контроль.

Загальна підсумкова оцінка з дисципліни складається з суми балів за результатами:

Для заочної форми навчання:

- поточного контролю (20 балів) – на підставі участі слухача у семінарських та практичних заняттях;
- індивідуальної роботи (10 балів) – на підставі виконання та захисту відповідних індивідуальних завдань;
- самостійної роботи слухача (30 балів) – на підставі виконання та захисту відповідних завдань за результатами опрацювання матеріалів, передбачених для самостійної роботи;
- підсумкового контролю (40 балів) – на підставі екзамену.

Критерії оцінювання аудиторної роботи здобувачів вищої освіти

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
5	Високий рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; на високому рівні сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі навчальні завдання, передбачені планом заняття, виконані в повному обсязі. Під час заняття продемонстрована стабільна активність та ініціативність. Відповіді на теоретичні питання, розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань ґрунтуються на глибокому знанні чинного законодавства, теорії, історії та практики публічного управління
4	Добрий рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; в основному сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі передбачені планом заняття навчальні завдання виконані в повному обсязі з неістотними вадами. Під час заняття продемонстрована ініціативність. Відповіді на питання, розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань переважно ґрунтуються на знанні чинного законодавства, теорії, історії та практики публічного управління
3	Достатній рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, у цілому засвоєні; практичні навички та вміння мають поверхневий характер, потребують подальшого напрацювання та закріплення; навчальні завдання, передбачені планом заняття, виконані, деякі види завдань виконані з помилками
2	Недостатній рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, засвоєні частково, прогалини у знаннях не носять істотного характеру; практичні навички та вміння сформовані недостатньо; більшість навчальних завдань, передбачених планом заняття, виконані, деякі види завдань містять істотні помилки, які потребують подальшого усунення
1	Мінімальний рівень компетентностей. Здобувач не готовий до заняття, не знає більшої частини програмного матеріалу, з труднощами виконує завдання, невпевнено відтворює терміни й поняття, що розглядалися під час заняття, допускає змістовні помилки, не володіє відповідними вміннями і навичками, необхідними для розв'язання професійних завдань.
0	Незадовільний рівень компетентностей. Відсутність на занятті

За самостійну та індивідуальну роботу здобувач вищої освіти отримує бали після виконання відповідних завдань, які оцінюються згідно з їх складністю та визначаються викладачем.

До індивідуальних завдань належать такі: підготовка рефератів, есе, виконання розрахункових, графічних робіт, оформлення звітів, аналіз практичних ситуацій, підготовка реферативних матеріалів із фахових публікацій, власні до слідження до конференцій, участь в олімпіадах тощо.

Критерії оцінювання самостійної та індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти заочної форми навчання

БАЛИ	ВИД ЗАВДАННЯ
10	<i>Індивідуальна робота:</i> підготовка рефератів, есе, виконання розрахункових, графічних робіт, оформлення звітів, аналіз практичних ситуацій, підготовка реферативних матеріалів із фахових публікацій, власні до слідження до конференцій, участь в олімпіадах тощо.
30	Самостійна робота: тестування, опитування тощо

Критерії оцінювання самостійної роботи

Загальна оцінка за самостійну роботу складається із кількості правильних відповідей, наданих на тестові завдання чи за запитання в усному (письмовому) опитуванні. Тестування, опитування містить 30 запитань для заочної форми навчання (1 правильна відповідь = 1 бал).

Критерії оцінювання індивідуальної роботи

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
9 – 10	Індивідуальне завдання виконане у повному обсязі, питання розкриті ґрунтовно з використанням не тільки обов'язкової, а й додаткової літератури
6 – 7	Індивідуальне завдання виконане у повному обсязі, однак допущені деякі неточності. Обов'язкова література опрацьована не в повному обсязі
3 – 5	Індивідуальне завдання виконане не у повному обсязі, допущені змістові помилки. Обсяг обов'язкової літератури використаний частково
1 – 2	Індивідуальне завдання виконане не у повному обсязі, сформульовані неґрунтовні висновки, допущені змістові помилки, що вплинули на загальне розуміння проблеми. Обов'язкова література не опрацьована
0	Індивідуальне завдання не виконане.

За додаткову індивідуальну роботу, яка сприяє поглибленому вивченню навчальної дисципліни нараховувати заохочувальні бали (підготовка конкурсної роботи, публікація статті, тез доповідей на конференціях, круглих столах, наукових семінарах, участь в олімпіадах, вікторинах тощо; творчі та спортивні здобутки). При нарахуванні заохочувальних балів загальна сума балів за індивідуальну роботу не повинна перевищувати максимально допустиму.

Незалежно від кількості набраних балів під час аудиторної роботи всі здобувачі вищої освіти виходять на підсумковий контроль.

Оцінювання компетентності здобувача вищої освіти під час підсумкового контролю здійснюється шляхом встановлення відповідного рівня знань за кожне питання. Виставляючи рівень компетентності, науково-педагогічний працівник має його обґрунтувати, керуючись логікою та існуючими критеріями.

Критерії оцінки знань з дисциплін кафедри для підсумкового контролю (екзамен)

1. Виконання теоретичної частини завдання – мах 20 балів

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
18 – 20	Теоретичне питання розкрито повно та ґрунтовно, з використанням не тільки обов'язкової, а й додаткової літератури
14 – 17	Теоретичне питання в цілому розкрито, однак допущені деякі неточності. Обов'язкова література опрацьована не в повному обсязі
10 – 13	Сутність питання визначено правильно, але розкрито неповністю, допущені деякі помилки. Обсяг обов'язкової літератури використаний частково
7 – 9	Сутність питання визначено правильно, але розкрито частково, допущені суттєві помилки в термінології, без впливу на загальне розуміння питання. Опрацьовано лише 2 – 3 джерела обов'язкової літератури
3 – 6	Сутність питання розкрито недостатньо, поверхово, не розкрито більшість його окремих положень, допущені грубі помилки, що вплинули на загальне розуміння проблеми. Обов'язкова література не опрацьована
0 – 2	Сутність питання не розкрито взагалі. Поверхово розкрито лише окремі положення питання. Допущені суттєві помилки, що значно вплинуло на загальне розуміння проблеми

2. Виконання практичної частини завдання – max 20 балів

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
18 – 20	Практичне питання вирішено повністю. Зроблено достатньо повний висновок
14 – 17	Практичне питання в цілому розкрито, однак допущені деякі неточності. Поверхово зроблений висновок
10 – 13	Практичне питання вирішено правильно, але розкрито неповністю. Допущені незначні помилки. Висновок зроблений частково
5 – 9	Практичне питання вирішено правильно, але розкрито частково, допущені суттєві помилки в термінології, без впливу на загальне розуміння питання. Висновок не сформульовано
1 – 4	Практичне питання розкрито недостатньо, поверхово, не визначено більшість його окремих положень, допущені грубі помилки, що вплинули на загальне розуміння проблеми. Висновок не зроблено
0	Практичне питання не розв'язане

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	
	Залік	Екзамен/ диференційований залік	Оцінка	Пояснення
90-100	зараховано	Відмінно	A	<i>«Відмінно» - теоретичний зміст курсу засвоєний у повному обсязі; сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені РПНД, виконані в повному обсязі.</i>
83-89		Добре	B	<i>«Дуже добре» - теоретичний зміст курсу засвоєний в повному обсязі; в основному сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені РПНД, виконані, якість виконання більшості з них оцінена кількістю балів, близько до максимальної.</i>
75-82			C	<i>«Добре» - теоретичний зміст курсу засвоєний цілком; в основному сформовані практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені РПНД, виконані, якість виконання жодного з них не оцінена мінімальною кількістю балів, деякі види завдань виконані з помилками.</i>
68-74		Задовільно	D	<i>«Задовільно» - теоретичний зміст курсу засвоєний не повністю; але прогалини не носять істотного характеру; в основному сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; більшість передбачених РПНД навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань містять помилки.</i>
60-67			E	<i>«Достатньо» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково; не сформовано деякі практичні навички</i>

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	
	Залік	Екзамен/ диференційований залік	Оцінка	Пояснення
				<i>роботи; частина передбачених РПНД навчальних завдань не виконані або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального.</i>
35-59	не зараховано	Незадовільно	FX	<i>«Умовно незадовільно» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково; не сформовані необхідні практичні навички роботи; більшість навчальних завдань не виконано або якість їх виконання оцінено кількістю балів, близько до мінімальної; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання).</i>
1-34			F	<i>«Безумовно незадовільно» - теоретичний зміст курсу не засвоєний; не сформовані необхідні практичні навички роботи; всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки або не виконані взагалі; додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не призведе до значного підвищення якості виконання навчальних завдань.</i>

При оцінюванні екзамену підсумкова оцінка виставляється за 100-бальною шкалою, як середнє арифметичне балів, отриманих за кожне завдання (питання) комплексного екзамену, яка потім переводиться у національну оцінку за п'ятибальною шкалою та шкалу ECTS.

Навчальне видання

**БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС
ТА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА**

*Методичні рекомендації
для підготовки до семінарських
і практичних занять*

**(для здобувачів другого рівня вищої освіти
зі спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»)**

Укладач – д-р наук з держ. упр-я, доц. Трещов М. М.

Редактори, оригінал-макет – *Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуга*

Підп. до друку 22.11.2023. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Гарнітура – Times.
Ум.-друк. арк. 2,56. Обл.-вид. арк. 2,75. Тираж – 5 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvy_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018